

مستندات دینی اصول اقتصادی قانون اساسی با تاکید بر برنامه ریزی اقتصادی صنایع دستی

ایوب احمدی گندمانی^۱، محمد صادقی^۲ ID، بابک باصری^۳

^۱ دانشجوی دکتری حقوق عمومی، پژوهش هنر، واحد علوم بندر عباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران rezamashhadi342@yahoo.com

^۲ (نویسنده مسئول) استادیار، گروه حقوق اقتصادی، مرکز مطالعات و تحقیقات هرمز (پژوهشکده هرمز)، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران. mrs4272@yahoo.com

^۳ استادیار گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران. ایمیل: baseribabak@gmail.com

چکیده

صنایع دستی یکی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصاد جهانی است که در بیش از یک دهه اخیر، بیشترین درآمدزایی و اشتغال‌زایی را در میان صنایع مختلف جهان داشته است. علاوه بر مزیت‌های اقتصادی، آثار فرهنگی، اجتماعی و سیاسی باعث شده است تقریباً تمامی حکومت‌ها در جهان به دنبال بهره‌گیری از این صنعت در کشور خود باشند. اصولاً صنایع دستی، بخشی از هنر و صنعت ملی ماست که علاوه بر جنبه‌های تولیدی اقتصادی، فرهنگ و ارزش‌های ملی و نیز خلاقیت و بینش‌های فلسفی و ذوق هنری اقوام ساکن در هر نقطه‌ای از کشورمان را منعکس می‌سازد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران براساس اصول و ضوابط اسلامی است. فصل چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران طی ۱۳ اصل، به طراحی اصول کلی اقتصادی جامعه پرداخته است. در این نوشتار با مدنظر قرار دادن اصول اقتصادی قانون اساسی، در پی پاسخ به این سؤال هستیم که مبانی و مستندات دینی اصول اقتصادی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران چیست؟ یا به عبارتی دیگر، کدامیک از آیه‌های قرآن کریم مستند دینی اصول اقتصادی قانون اساسی است. اصلی‌ترین منبع پژوهش برای پاسخ به این سؤال، قرآن کریم و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. از طریق یک مطالعه کتابخانه‌ای با رویکردی توصیفی-تحلیلی، به استخراج و شناسایی آیه‌های اقتصادی قرآن کریم که مستند اصول اقتصادی قانون اساسی است، می‌پردازیم.

اهداف پژوهش

۱. بازشناسی رویکرد دین اسلام به اقتصاد؛

۲. شناخت اصول اقتصادی قانون اساسی جمهوری اسلامی و دیدگاه آن نسبت به صنایع دستی.

سؤالات پژوهش

۱. دین اسلامی چه رویکردی نسبت به اقتصاد دارد؟

۲. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، چه مستندات دینی درباره اقتصاد و صنایع دستی وجود دارد؟

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره ۴۴

دوره ۱۸

صفحه ۰۷ الی ۲۱

تاریخ ارسال مقاله: ۱۳۹۹/۰۱/۱۹

تاریخ داوری: ۱۳۹۹/۰۴/۲۵

تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۳۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۱۲/۰۱

کلمات کلیدی

برنامه‌ریزی اقتصادی،

صنایع دستی،

اصول اقتصادی،

جمهوری اسلامی ایران،

ارجاع به این مقاله

احمدی گندمانی، ایوب، صادقی،

محمد، باصری، بابک. (۱۴۰۰).

مستندات دینی اصول اقتصادی قانون

اساسی با تاکید بر برنامه ریزی اقتصادی

صنایع دستی. هنر اسلامی، ۱۸(۴۴)،

۲۱-۷.

[dori.net/dor/20.1001.1](https://doi.org/10.22034/IAS)

[.1735708,1400,18,44,11,6](https://doi.org/10.22034/IAS)

[dx.doi.org/10.22034/IAS](https://doi.org/10.22034/IAS)

.2020.247426.1334

مقدمه

در دهه‌های اخیر، بدون تردید صنایع دستی یکی از مقوله‌های اجتماعی - اقتصادی مهم و با آثار فرهنگی، سیاسی و محیطی بوده که به صورت پدیده‌ای فراگیر و جهانی درآمده است. در چند دهه گذشته، صنایع دستی همواره رو به رشد، در حال متنوع شدن و یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های اقتصادی جهان بوده است. توجه به تولیدات صنایع دستی با تکیه بر هنرهای سنتی ایران در کارآفرینی و رشد مشاغل روستایی نقشی مؤثر ایفا می‌کند. افزایش تولیدات ماشینی و غیراصیل تمایل، ذوق و سلیقه جامعه را به گونه‌ای به سوی تهیه و تولید صنایع دستی با طرحی اصیل و سنتی سوق داده است. قانون اساسی هر کشور چکیده افکار، اهداف و آرمان‌های مردم آنجاست و میثاقی است که اکثریت افراد یک ملت برای رسیدن به اهدافی مشترک، فعالیت‌های فردی و اجتماعی خود را بر اساس آن تنظیم می‌کنند؛ مجموعه‌ای متشکل از قواعد و مقررات کلی که شکل حکومت و سازمان عالی قوای سه‌گانه کشور، ارتباط آن‌ها را با یکدیگر و حقوق و آزادی‌های افراد را در مقابل دولت مشخص می‌نماید (اشکذری: ۱۳۹۰: ۱). بررسی استعدادها و ظرفیت‌های ایجاد اشتغال در اقتصاد مناطق یکی از مهم‌ترین وظایف دولت در شرایط کنونی است. این مسئله به‌ویژه در نواحی محروم درعین حال بهره‌مند از توان بالقوه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از اولویت بیشتری برخوردار است. در چنین شرایطی توسعه صنایع دستی به‌مثابه جزء جدایی‌ناپذیر اقتصاد روستایی در منطقه با جذابیت‌های فراوان صنایع دستی و شمار قابل توجه گردشگرانی است که چشم‌انداز بسیار امیدبخشی را در جهت رشد اجتماعی و رونق اقتصادی منطقه و افزودن بر ظرفیت‌های اشتغال‌زایی آن در برابر برنامه‌ریزان و مدیران اجرایی کشور می‌گشاید؛ از این رو کنکاش و مطالعه پیرامون برنامه‌ریزی، نقش و اهمیت توسعه صنایع دستی با مصرف، شناسایی و ایجاد ظرفیت‌های جدید و اشتغال مولد، ارتقاء و بهبود شاخص‌های کلان اقتصادی و نیز ارتقاء سطح درآمد و معیشت و رفاه هزاران خانه‌وار روستایی و شهری فعال در این صنعت ضرورت پیدا می‌کند.

ارکان این مطالعات با انجام بررسی‌های تخصصی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تشکیل می‌شود. در واقع، قانون اساسی محور اصلی نظام سیاسی و انتظام‌بخش همه امور است و اجرای دقیق آن آزادی و حرمت انسانی را تضمین و راه را بر هرگونه استبداد و خودکامگی می‌بندد (مدنی، ۱۳۷۳: ۱۰۸). زیرا بر اساس همین قانون است که دولت تکیه‌گاه خود را در بین مردم مشخص می‌بیند و مردم نیز حقوق خود را نسبت به دولت شناسایی می‌کنند. قانون اساسی زبان مکالمه مردم با مسئولان است. آن‌ها با استفاده از قانون اساسی با مردم صحبت می‌کنند و مردم نیز انتظاراتشان را با زبان قانون اساسی بیان می‌کنند (حائری شیرازی، ۱۳۶۸: ۱۰). منابع حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران با تمامی قوانین اساسی کشورهای دنیا تفاوت دارد. مؤلفین و محققین حقوق، یک سلسله منابع را برای حقوق اساسی کشورها معین می‌کنند که بعضی از این منابع، جنبه عام دارد. حقوق اساسی اغلب کشورها متکی به آن است و بعضی جنبه خاص دارد. حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران علاوه بر آن منابع عام که با دیگر کشورها مشترک است، منابع بسیار معتبر اختصاصی هم دارد. منبعی مثل قرآن، معتبرترین و پرقدرت‌ترین منابع حقوق اساسی است که در اعماق فکر امت اسلامی ریشه دارد و به آن حقوق، جنبه الهی و مشروعیت می‌دهد. قرآن منبع خاص و

اساسی‌ترین منبع دوران خود است. حقوقی که اصول، احکام، مبنا، توجه و سیر و حرکتش اسلامی است، باید از قرآن الهام بگیرد. اسلام در مفهوم اصلی و کامل خود، ارائه احکام پرتحرک و همیشه جاوید قرآن است. همه علوم اسلامی ریشه در قرآن دارد. قرآن که از طریق وحی بر پیامبر نازل شده، در چهارده قرن گذشته به‌واقع، قانون اساسی امت اسلام بوده است.

در خصوص پیشینه پژوهش حاضر باید گفت تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است؛ لذا پژوهش پیش‌رو بر آن است به بررسی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و براساس روش توصیفی و تحلیلی به بررسی اصول اقتصاد دینی با تکیه بر اقتصاد صنایع‌دستی بپردازد.

۱. صنایع‌دستی

صنایع‌دستی، هنرهای اصیل، بومی و مردمی هر کشور است که ریشه‌های عمیقی در اعتقادات، آداب، رسوم و فرهنگ جوامع دارد. صنایع دستی از قدیم، در مراحل مختلف تکامل اقتصادی، تأمین‌کننده بسیاری از احتیاجات جوامع بوده است (ترکان، ۱۳۹۹: ۱). گرچه در تعریف، صنایع‌دستی به تمامی هنرهای تزئینی و کاربردی اطلاق می‌گردد که علاوه بر اینکه صرفاً با کمک دست، مواد و مصالح موجود طبیعت و بدون بهره‌مندی از ماشین خلق می‌شوند، در ذات خود باید دارای پویایی و جاودانگی فرهنگی و هنری و نیز افسون اثرگذاری در روح مخاطب باشد، به‌گونه‌ای که انسان را به چالش، تفکر و تحرک درونی وادارد و با روان او رابطه‌ای صمیمانه برقرار کند. بر همین اساس در طول تاریخ، صنایع‌دستی با الهام از روح لطیف و ذوق شیرین هنرمندان مبتکر به صورت آثاری زیبا و جاودانه پدید آمده است؛ آثاری که همواره در شرایط سخت اجتماعی و سیاسی و حتی هنگام هجوم و سلطه بیگانگان توانسته است به علت ویژگی‌های خاص تولید و مخاطب‌پذیری خود و علاقه بیشتر مردم دنیا، عزیز و از هرگونه تعرض مصون مانده باشد و به حیات، استقلال، عشق و هدف خود ادامه دهد. از هنگامی که بشر پای بر هستی نهاده، زنان در همه عرصه‌های زندگی همچون اقتصاد، سیاست، دین و فرهنگ و هنر، پایه‌های مردان نقشی حیاتی و خلاق ایفا کرده، در جای‌جای تمدن بشری نشانه‌های سازنده خویش را بر تارک زمان حک کرده‌اند و درخشش ماندگاری را هم‌اکنون در گنجینه‌های بزرگ دنیا در قالب آثار بازمانده از عصر ماقبل تاریخ، تاریخ و زمان متأخر به نمایش گذاشته‌اند. از جمله این نقش‌های هدایت‌گرانه، حضور زنان در تمامی عرصه‌های هنر و اصیل‌تر از آن، صنایع دستی است که از جمله مصادیق اساس آفرینش تمدن بشری است.

به‌طور کلی صنایع به چهار دسته سنگین، سبک، کوچک و دستی تقسیم می‌شود که هر یک دارای خصوصیات منحصربه‌فرد هستند. اصطلاح صنایع‌دستی از نظر لغوی، دارای مفهوم واحد و ثابتی نیست و هنوز تعریفی که جامع، کامل و مورد پذیرش همه کارشناسان در کشورهای مختلف باشد، وضع نشده است. بر مبنای مجموع تعاریف می‌توان ویژگی‌های زیر را برای صنایع‌دستی برشمرد:

▪ صنایع‌دستی از جمله فعالیت‌هایی است که در آن نیروهای جسمانی و روحی انسان دارای نقش اساسی است.

- صنایع دستی در شمار صنایع ملی و ناوابسته‌ای است که به‌هیچ‌وجه نیازمند کارشناس و متخصص خارجی نیست و مواد اولیه مورد مصرف در آن ساده و به‌آسانی و ارزانی قابل تأمین است.
- فعالیت در اکثر رشته‌های صنایع دستی محتاج ابزار و وسایل چندان پیچیده و سرمایه زیاد نیست و در واقع ذوق و استعداد و مهارت صنعتگر اصلی‌ترین و مهم‌ترین عامل تولید به حساب می‌آید.
- صنایع دستی، خصوصاً در مناطق روستایی یکی از عوامل مکمل اقتصاد کشاورزی بوده و مانع مهاجرت‌های دائمی یا فصلی آن‌ها می‌شود.
- صنایع دستی بازتابی از تاریخ و تمدن هر قوم و ملت بوده و می‌تواند نقش مؤثری در زمینه تبادل و انتشار فرهنگ‌ها و سنن مناطق مختلف کشور باشد.
- در مجموع باید گفت: صنایع دستی عبارت است از مجموعه‌ای از صنایع هنری و سنتی شامل بافته‌های داری، آثار چرمی و کاغذی، سفال و سرامیک، هنرهای چوبی و حصیری، رودوزی‌های سنتی، هنرهای فلزی و سنگی است که با محدودیت هنر و ذوق و زیباشناختی ایرانی و بهره‌گیری از مواد اولیه قابل دسترس و بومی به کمک دست و ابزار ضروری و با کاربری و زندگی فردی و جمعی تولید شده و ریشه در تاریخ کهن ایران زمین دارد.

۲. اهداف اقتصادی قانون اساسی

در مجموع، هفت هدف اصلی در بخش اقتصاد و امور مالی قانون اساسی دنبال شده است:

۱. مبارزه با فقر و تأمین نیازهای اساسی در پرتو کار خلاق و ارزش افزوده‌ای که خود او در جامعه تولید می‌کند.
۲. آزاد نگه داشتن بخشی از وقت انسان برای اینکه فرصتی مناسب برای خودسازی و رشد انسانی و تعالی معنوی داشته باشد. به تعبیر دیگر، در نظام اقتصادی جمهوری اسلامی، تلاش برای تأمین نیازمندی‌های اقتصادی، نباید همه وقت افراد جامعه را بگیرد؛ بلکه مقداری از وقت آنان باید برای خودسازی انسانی، الهی و رشد معنوی، آزاد باشد.
۳. اعتدال در مصرف، مبارزه با اسراف و نفی هر نوع بهره‌برداری تخریبی نسبت به امکاناتی که خداوند در این طبیعت برای زندگی انسان‌ها در اختیار همگان قرار داده است.
۴. حفظ آزادی انسان در رابطه با عامل اقتصاد تا برده سرمایه‌داری خصوصی یا سرمایه‌داری دولتی نشود و آزادی و کرامت او در رابطه با عامل اقتصاد حفظ شود.
۵. تأکید بر استقلال اقتصادی کشور تا جامعه از نظر اقتصادی، خودکفا باشد، خود تولید کند و متناسب با نیازهای خود مصرف کند؛ چون در جهان امروز، وابستگی اقتصادی زیربنا و ریشه وابستگی‌های دیگر است و با استقلال جامعه سازگار نیست.

۶. تأکید بر تکامل فنی و صنعتی؛ زیرا پیشرفت‌های صنعتی از جلوه‌های انسان است و هیچ‌گاه نباید مورد غفلت قرار گیرد؛ بنابراین، در برنامه‌ریزی اقتصادی جامعه، باید بر آن تأکید شود.

۷. برقراری عدالت اقتصادی در استفاده از بیت‌المال و منابع طبیعی و جلوگیری از چپاول عده‌ای خاص؛ زیرا اولی از اموال عمومی است و دومی را خداوند برای همه افراد کشور در این طبیعت آفریده است.

۳. بررسی اصول اقتصادی قانون اساسی

اشارات مستقیم و غیرمستقیم به مباحث اقتصادی در قانون اساسی در فصول مختلف این قانون آمده‌اند. اصول مستقیم اصولی‌اند که در فصل چهارم قانون اساسی با عنوان «اقتصاد و امور مالی» از اصل ۴۳ تا اصل ۵۵ درج شده و اصول غیرمستقیم، شامل همه آن اصولی می‌شود که در فصول مختلف، جنبه‌های اقتصادی قوی دارند؛ علاوه بر ۱۳ اصل مندرج در فصل چهارم، ۳۹ اصل دیگر نیز صبغه اقتصادی دارند که در مقولاتی همچون استقلال اقتصادی، خودکفایی، تأمین اجتماعی و بیمه، آزادی شغل، مسکن، قراردادهای خارجی، ممنوعیت اعطای امتیاز به شرکت‌های خارجی و نظایر آن دسته‌بندی می‌شوند.

در بخشی از مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران با گذاره «اقتصاد وسیله است نه هدف» می‌خوانیم: «در تحکیم بنیادهای اقتصادی، اصل، رفع نیازهای انسان در جریان رشد و تکامل اوست نه همچون دیگر نظام‌های اقتصادی تمرکز و تکاثر ثروت و سودجویی، زیرا در مکاتب مادی، اقتصاد خود هدف است و بدین جهت در مراحل رشد، اقتصاد عامل تخریب و فساد و تباهی می‌شود. ولی در اسلام اقتصاد وسیله است و از وسیله انتظاری جز کارآیی بهتر در راه وصول به هدف نمی‌توان داشت. با این دیدگاه برنامه اقتصادی اسلامی فراهم کردن زمینه مناسب برای بروز خلاقیت‌های متفاوت انسانی است و بدین جهت تأمین امکانات مساوی و متناسب و ایجاد کار برای همه افراد و رفع نیازهای ضروری جهت استمرار حرکت تکاملی او بر عهده حکومت اسلامی است».

این مقدمه مهم قانون اساسی، البته نیک‌اندیشانه و آرمانی است؛ اما نویسندگان آن که به نقش زیربنایی اقتصاد در جامعه باور نداشتند، از همان آغاز «تأمین امکانات مساوی و متناسب و ایجاد کار برای همه افراد...» را که بن‌مایه‌ای اقتصادی و از شعارهای بنیادین باورمندان به سوسیالیسم و جامعه‌های دموکراتیک پیشرفته بود، در مقدمه قانون اساسی گنجانده‌اند. اینکه در عمل تا چه اندازه این شعار پیاده شد یا نشد، چیزی است که در مباحث دیگر باید به آن توجه شود.

با وجودی که اصول بسیاری از قانون اساسی به صورت مستقیم و غیرمستقیم به مسائل اقتصادی پرداخته است، ولی مهم‌ترین اصل‌های اقتصادی قانون اساسی به شرح ذیل است:

اصل دوم: براساس بندهای چهارم و ششم این اصل، جمهوری اسلامی از راه نفی هرگونه ستمگری، قسط، عدل و استقلال سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و همبستگی ملی را تأمین می‌کند. در این اصل، رعایت قسط و عدل را می‌توان در راستای مقابله با فقر تفسیر و تعبیر کرد.

اصل سوم: در اصل سوم رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی، پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه طبق ضوابط اسلامی برای ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار، بهداشت و تعمیم بیمه به‌عنوان وظایف دولت تعیین شده است؛ بنابراین می‌توان محور این اصل را از میان بردن فقر و ایجاد رفاه دانست.

اصل بیست و هشتم: دولت موظف است با رعایت نیاز جامعه به مشاغل گوناگون، برای همه افراد امکان اشتغال به کار و شرایط مساوی را برای احراز مشاغل ایجاد کند که می‌توان گفت امکان شرایط مساوی برای احراز شغل به تعبیری مقابله با نابرابری ناشی از رانت است.

اصل بیست و نهم: برخورداری از تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی‌سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح، نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و غیره، حقی است همگانی. دولت موظف است طبق قوانین از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، خدمات و حمایت‌های مالی فوق را برای یک‌یک افراد کشور تأمین کند.

اصل سی و یکم: داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آنها که نیازمندترند، به‌خصوص روستانشینان و کارگران، زمینه اجرای این اصل را فراهم کند.

فصل چهارم: فصل چهارم که محور امور اقتصادی است، ضمن بیان ویژگی‌های کلی نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران طی دو اصل به صورت مستقیم فقرزدایی را از وظایف جمهوری اسلامی ایران بیان می‌کند.

اصل چهل و سوم: برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران براساس ضوابط زیر استوار می‌شود:

۱- تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه؛

۲- تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل؛

۳- تنظیم برنامه اقتصادی به صورتی که شکل و محتوا و ساعات کار چنان باشد که هر فرد علاوه بر تلاش شغلی فرصت و توان کافی برای خودسازی و شرکت فعال در رهبری کشور و افزایش مهارت و ابتکار داشته باشد؛

۴- رعایت آزادی انتخاب شغل و نبود اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری.

- ۵ - منع اضرار به غیر و انحصار و احتکار و ربا و دیگر معاملات باطل و حرام؛
- ۶ - منع اسراف و تبذیر در همه شئون مربوط به اقتصاد، اعم از مصرف، سرمایه‌گذاری، تولید، توزیع و خدمات؛
- ۷ - استفاده از علوم و فنون و تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور؛
- ۸ - جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور؛
- ۹ - تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی دامی و صنعتی که نیازهای عمومی را تأمین کند و کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند.
- اصل چهل و چهارم: نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است. بخش دولتی شامل همه صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی و معادن بزرگ که به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت است. بخش تعاونی شامل شرکت‌ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا تشکیل می‌شود. بخش خصوصی شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات می‌شود که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است.
- اصل چهل و پنجم: انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رها شده معادن دریاها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها در اختیار حکومت اسلامی است که طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید.
- اصل چهل و ششم: هر کس مالک حاصل کسب و کار مشروع خویش است و کسی نمی‌تواند به عنوان مالکیت نسبت به کسب‌وکار خود امکان کسب‌وکار را از دیگری سلب کند.
- اصل چهل و هفتم: مالکیت شخصی که از راه مشروع باشد، محترم است ضوابط آن را قانون معین می‌کند.
- اصل چهل و هشتم: در بهره‌برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان‌ها و توزیع فعالیت‌های اقتصادی میان استان‌ها و مناطق مختلف کشور باید تبعیض در کار نباشد.
- اصل چهل و نهم: دولت موظف است ثروت‌های ناشی از ربا، غصب، رشوه، اختلاس، سرقت، قمار، سوءاستفاده از موقوفات، سوءاستفاده از مقاطعه‌کاری‌ها و معاملات دولتی، فروش زمین‌های موات و مباحات اصلی، دایر کردن اماکن فساد و سایر موارد غیرمشروع را گرفته، به صاحب حق رد کند و در صورت معلوم نبودن او به بیت‌المال بدهد.
- اصل پنجاهم: در جمهوری اسلامی حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی روبه‌رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد؛ از این‌رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب جبران‌ناپذیر ملازمه پیدا کند، ممنوع است.

اصل پنجاه و یکم: هیچ نوع مالیات وضع نمی‌شود مگر به موجب قانون موارد معافیت و بخشودگی و تخفیف مالیاتی به موجب قانون مشخص می‌شود.

۴. جایگاه صنایع دستی در توسعه اقتصادی

صنایع دستی به دلیل سابقه چندین هزار ساله در ایران و تنوع رشته‌های مختلف از دیرباز یکی از حرفه‌های مهم ایرانیان به شمار می‌رود و بالاترین میزان اشتغال را در کشور به خود اختصاص داده است. در سال‌های اخیر بررسی روند صادرات غیرنفتی نشان می‌دهد که سالانه از محل صادرات صنایع دستی و فرش، بیش از نیم میلیارد دلار ارز عاید کشور شده است. این در حالی است که آمارهای رسمی تجارت جهانی صنایع دستی بالغ بر چهار میلیارد دلار بوده است. از نظر میزان اشتغال در صنایع دستی، ایران پس از چین و هند، رتبه سوم جهانی را دارد. همچنین کشور ما از نظر تنوع رشته‌های صنایع دستی که حدود ۱۵۰ نوع آن شناسایی شده است، رتبه نخست و از نظر حجم تولیدات صنایع دستی مقام سوم جهان را داراست، اما از نظر میزان صادرات در (۹) رتبه بسیار پایین قرار دارد. از نظر جمعیت شاغل در این بخش هم‌اکنون حدود ده میلیون نفر به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در صنایع دستی مشغول فعالیت هستند و در صورت تقویت این رشته می‌تواند سالانه تا صد هزار شغل ایجاد کند. از لحاظ سهم صنایع دستی در تولید ناخالص ملی کشور باید گفت که بیشترین میزان، یعنی سه درصد، به این بخش تعلق دارد. این در حالی است که سهم صنعت خودرو در تولید ناخالص ملی با چندین سال سرمایه‌گذاری، ۲/۵ درصد و سهم (۱۰) پتروشیمی تنها دو درصد است. آمارهای مذکور نشان می‌دهد که جایگاه و نقش صنایع دستی در توسعه اقتصادی کشور و جهان در سطح بالایی قرار دارد و به‌رغم کم‌توجهی به تقویت و توسعه این رشته، هنوز رتبه نخست تولید ناخالص ملی کشور را به خود اختصاص داده است و چنانچه این رشته را در کنار صنعت گردشگری قرار دهیم، جایگاه آن افزایش چشمگیری خواهد یافت. متأسفانه در سال‌های اخیر به دلیل ضعف بنگاه‌های اقتصادی، بخش خصوصی و تعاونی، ناکارآمدی سازمان‌های متولی تولید در سیاست‌گذاری و حمایت از صنایع دستی، اطلاع‌رسانی ناقص از بازارهای جهانی، عدم حضور چشمگیر جهانگردانان خارجی، ناآشنایی تولیدکنندگان و بنگاه‌های بخش خصوصی و تعاونی با فرآیند صادرات و عدم اطلاع کافی از ذائقه‌ها و سلیقه‌های مصرف‌کنندگان، موجب کاهش شدید صادرات صنایع دستی کشور شده است. در سال‌های اخیر با وجود توجه بسیاری از کشورها به هنرهای ملی، به علت تعدد مراکز دولتی و عمومی در حوزه صنایع دستی، نبودن هماهنگی لازم برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی، نبودن سرمایه‌گذاری مناسب و تسهیلات بانکی در این زمینه و نبودن قوانین و مقرراتی که حمایت بیشتری از صنعتگران و تشویق صنایع دستی را فراهم آورده باشد، موجب شده این صنعت کهن و سودآور، دچار مشکلات و تنگناهای فراوانی شود. با وجود اینکه سرانه هزینه سرمایه‌گذاری برای ایجاد اشتغال در بخش صنایع دستی حدود متوسط بخش صنعت است، اما تاکنون در این زمینه سرمایه‌گذاری جدی صورت نگرفته است.

نکته درخور توجه اینکه معمولاً سودآوری بخش صنایع دستی با توسعه صنعت گردشگری رابطه تنگاتنگ و مستقیم دارد و در بسیاری موارد این دو بخش، در توسعه اقتصاد جهانی مکمل هم هستند. مثلاً هرچه صنعت گردشگری به رشد قابل توجهی برسد، بی‌تردید درآمد حاصل از فروش محصولات صنایع دستی به همان نسبت رشد خوبی خواهد داشت. شایسته ذکر است که ۱۰/۵ درصد از اشتغال دنیا در صنعت گردشگری متمرکز شده است. این عدد نشان می‌دهد که سهم گردشگری در اقتصاد جهانی رشد قابل توجهی داشته است و تقریباً در بعضی از کشورها به‌ویژه کشورهای توسعه‌یافته سودآورترین منبع اقتصادی محسوب می‌شود. طبق پیش‌بینی کارشناسان بین‌المللی ذی‌ربط تا سال ۲۰۲۰ میلادی تعداد جهانگردانان جهان به ۱/۶ میلیارد نفر افزایش خواهد یافت و این بخش به بزرگ‌ترین حوزه تجارت بین‌المللی تبدیل خواهد شد. براساس آمار سال ۲۰۰۰ میلادی تعداد جهانگردانان جهان حدود ۷۰۰ میلیون نفر بوده است. در این آمار سهم ایران حدود ۱/۵ میلیون جهانگرد بوده و به همین نسبت هم میزان فروش محصولات صنایع دستی در کشور در مقایسه با دیگر کشورها بسیار اندک بوده است. علاوه بر جایگاه اقتصادی صنایع دستی، نقش فرهنگی آن در توسعه جهانی بسیار درخور توجه است. مهم‌ترین پیام صنایع دستی یا صنعت گردشگری، تعامل و تبادل فرهنگ‌ها و به عبارتی تحقق گفت‌وگوی فرهنگ‌هاست. یافتن مشترکات اجتماعی و فرهنگی، آشنایی با نوع ساختارها و روابط اجتماعی، آداب و رسوم اجتماعی و فرهنگی، قابلیت‌های علمی، صنعتی و هنری، مردم‌شناسی و شناخت خرده‌فرهنگ‌ها و هنرهای سنتی و... از جمله این نوع گفت‌وگوی ماندگار است.

۵. مستندات دینی اصول اقتصادی قانون اساسی

اصول اقتصادی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، افزون بر مبانی و مستندات خاص، آیات و روایاتی به‌عنوان مبانی و مستند مطالب متنوع این اصول بوده که می‌بایست حاکم بر مقررات اقتصادی جامعه باشد. در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

به‌طور کلی اصول اقتصادی قانون اساسی متوجه آیات زیر است:

«وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا»^۱

و اموال خود را که خداوند وسیله برپایی زندگی شما قرار داده، به دست سفیهان ندهید (ولی) رزق و مخارج آنان را از درآمد آن بدهید و آنان را بیوشانید و با آنان سخن شایسته و نیکو بگویید (قرائتی، ۱۳۷۸: ۲۱).

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجْرَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ

بِكُمْ رَحِيمًا»^۲

^۱ آیه ۵ سوره نساء.

^۲ آیه ۲۹ سوره نساء.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اموال یکدیگر را در میان خود به باطل نخورید، مگر اینکه تجارتی با رضایت یکدیگر باشد و خود (و یکدیگر) را نکشید، همانا خداوند نسبت به شما همواره مهربان بوده است (قرائتی، ۱۳۷۸: ۵۳).

«هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ ۗ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ^۳»

اوست آن کس که آنچه در زمین است، همه را برای شما آفریده، سپس به آفرینش آسمان پرداخت و آنها را به صورت هفت آسمان، استوار کرد و او بر هر چیزی آگاه است (قرائتی، ۱۳۷۸: ۸۷).

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۗ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ^۴»

ای مردم! از آنچه در زمین، حلال و پاکیزه است، بخورید و از گام‌های (وسوسه انگیز) شیطان، پیروی نکنید. به راستی که او دشمن آشکار شماست (قرائتی، ۱۳۷۸: ۲۵۳).

«قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا ۗ إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ^۵»

موسی به قوم خود گفت: از خداوند یاری بجوئید و صبر و مقاومت کنید، زیرا زمین از آن خداوند است که آن را به هر یک از بندگانش که بخواهد به ارث می‌گذارد و فرجام (نیک) از آن پرهیزکاران است (قرائتی، ۱۳۷۸: ۲۲۳).

اصل چهل و سوم قانون اساسی بیان می‌کند:

برای تأمین استقلال اقتصادی جامعه و ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد، با حفظ آزادی او، اقتصاد جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابط زیر استوار می‌شود:

۱- تأمین نیازهای اساسی: مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده برای همه.

۲- تأمین شرایط و امکانات کار برای همه به منظور رسیدن به اشتغال کامل و قرار دادن وسایل کار در اختیار همه کسانی که قادر به کارند ولی وسایل کار ندارند، در شکل تعاونی، از راه وام بدون بهره یا هر راه مشروع دیگر که نه به تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص منتهی شود و نه دولت را به صورت یک کارفرمای بزرگ مطلق درآورد. این اقدام باید با رعایت ضرورت‌های حاکم بر برنامه‌ریزی عمومی اقتصاد کشور در هر یک از مراحل رشد صورت گیرد.

^۳. آیه ۲۹ سوره بقره.

^۴. آیه ۱۶۸ سوره بقره.

^۵. آیه ۱۲۸ سوره اعراف.

۳- تنظیم برنامه اقتصادی کشور به صورتی که شکل و محتوا و ساعت کار چنان باشد که هر فرد علاوه بر تلاش شغلی، فرصت و توان کافی برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی و شرکت فعال در رهبری کشور و افزایش مهارت و ابتکار داشته باشد.

۴- رعایت آزادی انتخاب شغل و عدم اجبار افراد به کاری معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری.

۵- منع اضرار به غیر، انحصار، احتکار و ربا و دیگر معاملات باطل و حرام.

۶- منع اسراف و تبذیر در همه شئون مربوط به اقتصاد، اعم از مصرف، سرمایه‌گذاری، تولید، توزیع و خدمات.

۷- استفاده از علوم و فنون و تربیت افراد ماهر به نسبت احتیاج برای توسعه و پیشرفت اقتصاد کشور.

۸- جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور.

۹- تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی که نیازهای عمومی را تامین کند و کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند.

مستند بند دوم اصل چهل و سوم قانون اساسی در جهت نفی تمرکز ثروت آیات زیر است:

«لَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَ كَفَّارٌ»^۶ «أَنْ رَأَاهُ اسْتَعْنَى»^۷.

نه چنین است (که می‌پندارند) بی‌گمان آدمی طغیان می‌کند. چون خود را بی‌نیاز می‌بیند (قرآنی، ۱۳۷۸: ۵۳۵).

«مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَ لِلرَّسُولِ وَ لِذِي الْقُرْبَى وَ الْيَتَامَى وَ الْمَسَاكِينِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ كَى لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَ مَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ» (قرآنی، ۱۳۷۸: ۵۴۲).

آنچه را خداوند از اهل آبادی‌ها به رسولش بازگرداند، پس برای خدا و برای رسول و برای خویشاوندان و یتیمان و مستمندان و در راه ماندگان است تا (این اموال) تنها میان ثروتمندان شما در گردش نباشد و آنچه پیامبر برای شما آورده، بگیرید و آنچه شما را از آن بازداشته، ترک کنید و از خدا پروا کنید که خداوند، سخت کیفر است (قرآنی، ۱۳۷۸: ۵۴۲).

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرَّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَ يَصُدُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَ الْفِضَّةَ وَ لَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ»^۷

^۶. آیه ۶ و ۷ سوره علق.

^۷. آیه ۳۴ سوره توبه.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بسیاری از دانشمندان و راهبان، (با سوءاستفاده از موقعیت خود)، اموال مردم را به ناحق می‌خورند و آنان را از راه خدا باز می‌دارند و کسانی که طلا و نقره می‌اندوزند و آن را در راه خدا انفاق نمی‌کنند، پس آنان را به عذابی دردناک، بشارت بده! (قرائتی، ۱۳۷۸: ۴۱۲).

مستند بند پنجم اصل چهل و سوم در منع احتکار روایاتی از پیامبر اکرم (ص) و امیر مؤمنان علی (ع) و بخشی از دستورالعمل امام علی (ع) به مالک اشتر است:

«این را هم بدان که در میان بازرگانان کسانی هم هستند که تنگ نظر و بدمعامله و بخیل و احتکارکننده‌اند، که تنها با زورگویی به سود خود می‌اندیشند و کالا را به هر قیمتی که می‌خواهند می‌فروشند که این سودجویی و گران‌فروشی، برای همه افراد جامعه زیانبار و عیب بزرگی بر زمامدار است. پس از احتکار کالا جلوگیری کن که رسول خدا از آن جلوگیری می‌کرد. باید خرید و فروش در جامعه اسلامی به‌سادگی و با موازین عدالت انجام گیرد با نرخ‌هایی که بر فروشنده و خریدار زبانی نرساند. کسی که پس از منع تو احتکار کند، او را کیفر ده که عبرت دیگران شود اما در کیفر او اسراف مکن (نهج البلاغه: نامه ۵۳).

مستند بند پنجم اصل چهل و سوم در منع ربا براساس آیات ۲۷۸، ۲۷۵ و ۲۷۹ سوره بقره است که آن را جنگ با خدا و رسول خدا قلمداد می‌کند و می‌فرماید:

«الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا ۚ وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا ۚ فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَىٰ ۖ فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ ۗ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۗ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ»^۸.

کسانی که ربا می‌خورند، (در قیامت از قبرها) بر نمی‌خیزند مگر همانند برخاستن کسی که بر اثر تماس شیطان، آشفته و دیوانه شده است. (نمی‌تواند تعادل خود را حفظ کند، گاهی زمین می‌خورد و گاهی برمی‌خیزد.) این (آسیب) بدان سبب است که گفتند: داد و ستد نیز مانند رباست. درحالی‌که خداوند خرید و فروش را حلال و ربا را حرام کرده است. پس هر کس موعظه‌ای از پروردگارش به او رسید و (از رباخواری) خودداری کرد، آنچه در گذشته (از طریق ربا به دست آورده) مال اوست و کار او به خدا واگذار می‌شود. اما کسانی که (دوباره به رباخواری) بازگردند، آنان اهل آتش خواهند بود و در آن جاودانه می‌مانند (قرائتی، ۱۳۷۸: ۴۳۵).

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»^۹

^۸. آیه ۲۷۵ سوره بقره.

^۹. آیه ۲۷۸ سوره بقره.

ای کسانی که ایمان آورده‌اید! تقوای الهی پیشه کنید و آنچه را از (مطالبات) ربا باقی مانده است، رها کنید، اگر ایمان دارید.

« فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ۗ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ »^{۱۰}

پس اگر چنین نکردید، (بدانید که) اعلان جنگ با خدا و رسولش داده‌اید و اگر توبه کنید، (اصل) سرمایه‌های شما از آن خودتان است. (و در این صورت) نه ستم می‌کنید و نه بر شما ستم می‌شود (قرائتی، ۱۳۷۸: ۲۷۸).

مستند بند ششم اصل چهل و سوم در منع اسراف و تبذیر نیز بر اساس آیه ۳۱ سوره اعراف و آیات ۲۶ و ۲۷ سوره اسراست که می‌فرماید:

« يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ۗ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ »^{۱۱}

ای فرزندان آدم! نزد هر مسجد (به هنگام نماز، لباس و) زینت‌های خود را بگیرید و بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید، همانا خداوند اسرافکاران را دوست ندارد (قرائتی، ۱۳۷۸: ۲۵۱).

«وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا »^{۱۲}

حق خویشاوند و بیچاره و در راه مانده را ادا کن و هیچ‌گونه ریخت و پاش و اسرافی نکن.

«إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا »^{۱۳}

همانا اسرافکاران برادران شیطان‌هایند و شیطان نسبت به پروردگارش بسیار ناسپاس بود.

در باب انفال می‌فرماید:

«يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ ۗ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ ۗ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۗ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ »^{۱۴}

(ای پیامبر!) از تو درباره انفال (غنائم جنگی و اموال عمومی) می‌پرسند (که از آن کیست؟) بگو: انفال، از آن خدا و پیامبر است. پس، از خداوند پروا کنید و (روابط) میان خودتان را اصلاح کنید و اگر ایمان دارید، از خدا و رسولش اطاعت کنید (قرائتی، ۱۳۷۸: ۲۶۴).

۱۰. آیه ۲۷۹ سوره بقره.

۱۱. آیه ۳۱ سوره اعراف.

۱۲. آیه ۲۶ سوره اسراء.

۱۳. آیه ۲۷ سوره اسراء.

۱۴. آیه ۱ سوره انفال.

نتیجه‌گیری

بررسی اسناد و قوانین فرادستی ایران نشان داد که اقتصاد صنایع دستی کمتر مورد توجه سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کلان کشور بوده است. اسناد فرادستی قانون اساسی، سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴، سند نقشه جامع علمی کشور و قانون برنامه پنج‌ساله دوم توسعه در خصوص اقتصاد صنایع دستی و مسائل مرتبط با آن سخنی نگفته و در این باره سکوت کرده‌اند. در برنامه‌های پنج‌گانه توسعه ایران، تعریف مشخصی از صنایع دستی نشده است و نهادهای متولی این کار به خوبی مشخص نیست. در برنامه اول توسعه با ذکر کلیاتی در زمینه صنایع دستی و عرضه نکردن برنامه‌ای هدفمند و عملی (عدم تعیین نهاد متولی، بودجه، نوع صنایع دستی و...)، توفیقی برای کشور حاصل نشده و حتی این بخش از برنامه، از برنامه دوم توسعه حذف شده است. از برنامه سوم توسعه، حفظ و مرمت بناهای تاریخی به‌عنوان یکی از مسائل مبتلا به صنایع دستی مورد توجه قرار گرفته و همچنان سیاست توسعه صنایع دستی و نحوه برنامه‌ریزی اقتصادی و سهم آن در اقتصاد کشور مسکوت مانده است. در برنامه چهارم و پنجم علاوه بر حفظ ابنای تاریخی به موزه‌های تخصصی و حمایت از مالکان آثار تاریخی منقول و توسعه و بهبود امکانات زیرساختی قطب‌های صنایع دستی ایران توجه شده است که این موارد نمی‌تواند برنامه‌های مناسب و کاملی برای صنعت و وسیع صنایع دستی باشد. توجه نکردن به اقتصاد صنایع دستی در برنامه‌ریزی‌های میان‌مدت و بلندمدت و اسناد فرادستی ایران باعث شده است سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی و شورای عالی میراث فرهنگی و صنایع دستی، به‌رغم عضویت مقامات عالی‌رتبه دولت و حمایت برخی از دولت‌های (قوة مجریه) جمهوری اسلامی ایران از صنایع دستی، نتوانند در توسعه اقتصاد صنایع دستی ایران به‌ویژه در بخش صنایع دستی بین‌المللی توفیق چندانی کسب کنند.

به نظر می‌رسد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کلان کشور، باور و اراده لازم را برای توسعه صنایع دستی در ایران ندارند که این مسئله ناشی از نگرش حکومت به تهدیدآمیز بودن صنایع دستی بین‌المللی در مقوله فرهنگی و اجتماعی است. همچنین نگاه تقلیل‌گرایانه فرهنگی به حوزه صنایع دستی فرهنگی و بی‌توجهی به گونه‌های صنایع دستی بومی به‌عنوان بزرگ‌ترین و جذاب‌ترین بخش صنایع دستی جهان در سیاست‌گذاری‌ها و اسناد فرادستی ایران، نمی‌تواند ایران را به جایگاه مناسبی در بازار صنایع دستی منطقه‌ای و جهانی و رسیدن به سطح اول اقتصادی منطقه (صنایع دستی به‌عنوان یکی از حوزه‌های مهم اقتصادی) مطابق با سند چشم‌انداز برساند. بر این اساس، به نظر می‌رسد که تغییر نگرش سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان کلان کشور از نگاه تردیدآمیز و تهدیدآمیز بودن حوزه صنایع دستی به نگاه فرصت‌آفرین و توسعه‌ساز در حوزه صنایع دستی و انعکاس آن در برنامه‌های فرادستی و پرهیز از نگاه تقلیل‌گرایانه به گونه‌های صنایع دستی و تدوین برنامه و سرمایه‌گذاری در حوزه‌های مختلف صنایع دستی فرهنگی و روستایی ضرورت دارد. علاوه بر آن، پرهیز از نگاه تقلیل‌گرایانه به صنایع دستی به‌عنوان مقوله‌ای فرهنگی و توجه خاص به ابعاد و مزایای اقتصادی و همچنین فواید سیاسی، اجتماعی و امنیتی آن می‌تواند رویکردی مناسب و راه‌گشایی برای توسعه اقتصاد صنایع دستی ایران باشد. همچنین، طراحی سیاست‌گذاری جامع، مدیریت یکپارچه صنایع دستی و پرهیز از موازی‌کاری

نهادی و اعمال سیاست‌های متناقض در حوزه صنایع دستی ضرورتی آشکار برای هموارسازی مسیر توسعه اقتصاد صنایع دستی در ایران است.

منابع

کتاب‌ها

قرآن کریم

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

- قزائتی، محسن. (۱۳۷۸). تفسیر نور، سوره نساء، ترجمه آیه ۵، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- _____ (۱۳۷۸). _____ سوره بقره، ترجمه آیه ۲۹، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- _____ (۱۳۷۸). _____ سوره اعراف، ترجمه آیه ۱۲۸، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- _____ (۱۳۷۸). _____ سوره علق، ترجمه آیه ۷ و ۶ سوره علق، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- _____ (۱۳۷۸). _____ سوره حشر، ترجمه آیه ۷ سوره حشر، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- _____ (۱۳۷۸). _____ سوره توبه، ترجمه آیه ۳۴ سوره توبه، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- مدنی، سید جلال‌الدین. (۱۳۷۳). *حقوق اساسی و نهادهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: انتشارات همراه.
- _____ (۱۳۸۲). *مروری بر شکل‌گیری قانون اساسی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

مقالات

ترکان، اعظم. (۱۳۹۹). «توسعه صنایع دستی با تأکید بر صنایع خلاق پایدار»، دومین کنفرانس علمی و پژوهشی روانشناسی، مشاوره، علوم تربیتی و علوم انسانی.

خلیلیان اشکذری، محمدجواد. (۱۳۹۰). اصول اقتصادی قانون اساسی با نگاهی به «توسعه پایدار»، مجله معرفت، شماره